

UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA-IULIA

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXA

Teza de doctorat

Coordonator Stiintific
Pr.Prof.Univ.Dr. Mihai Himcinschi

Doctorand:Pr.Petru Ovidiu Bagacian

Alba-Iulia

2015

**MINISTERUL EDUCATIEI NATIONALE
UNIVERSITATEA 1 DECEMBRIE 1918
ALBA-IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXA- SCOALA DOCTORALA**

**Rezumatul tezei de doctorat
Ortopraxia Bisericii Ortodoxe Romane la inceputul
sec.XXI
Aspecte misionar-pastorale**

Coordonator Stiintific Pr.Prof.Univ.Dr. Mihai Himcinschi

Doctorand:Pr.Petru Ovidiu Bagacian

Alba-Iulia

2015

**Ortopraxia Bisericii Ortodoxe Române la începutul
secolului al XXI-lea.
Aspecte misionar-pastorale**

(Rezumat)

În perioada de după decembrie 1989, Biserica a fost pusă în fața unor noi realități misionare: epoca de libertate, dezvoltarea fără precedent a mijloacelor tehnice și de comunicare, relațiile libere dintre oameni, libera circulație și noul cadru legislativ, toate acestea au cerut un răspuns misionar și pastoral nou. Treptat, Biserica a început să reintre în viața publică, să susțină educația religioasă în școala românească, să pătrundă în mass-media și să-și dezvolte propriul său sistem de educație religioasă, teologică, în cadrul celui public de învățământ, să realizeze asistență socială etc.

Forța dialogului și a misiunii ortodoxe în contemporaneitate constă, mai ales, în aceea că Ortodoxia reprezintă șansa de a aduce mărturia sa unică de păstrătoare a Tradiției Bisericii nedivizate, profunzimea unei spiritualități pline de prezența lui Dumnezeu, o tradiție liturgică și canonică bogată și o

învățătură de credință fidelă începuturilor ei apostolice. Misiunea Bisericii noastre Ortodoxe este orientată spre aspirațiile și așteptările omului de început de mileniu trei, fiind receptivă la provocările contemporaneității și la nevoie pastorale concrete ale credincioșilor. După decenii în care forța sa misionară a fost atenuată, în perioada comunistă, după schimbările petrecute în anul 1989, Ortodoxia românească a devenit, tot mai treptat, prezentă în spațiul public, călăuzind nevoile spirituale și sacramentale ale credincioșilor săi, răspunzând, cu măiestrie, la provocările vremurilor. Principiile generale ale misiune ortodoxă, privesc bogăția experienței de viață duhovnicească a Bisericii, apostolicitatea, creativitatea și aprofundarea înnoitoare, etica respectului și principiul non-prozelitismului și colaborarea cu lumea culturii și valorizarea științei. Misiunea ortodoxă are ca scop răspândirea Evangheliei lui Hristos, zidirea Trupului mistic al Domnului Hristos-Biserica, prin aducerea de noi membri care sunt într-o unitate și comuniune cu Biserica apostolică, și susținerea „civilizației îndumnezeirii” (G. Mantzaridis).

Trebuie însă recunoscut că poziția Bisericii Ortodoxe Române este una destul de ambiguă, fiind

caracterizată de o oscilație între încredere – imediat după revoluția din decembrie 1989 - și o oarecare neîncredere – vezi semnalările din ce în ce mai numeroase din presă privind anumite „alunecări” ale clerului ortodox. Cu toate acestea, analiza noastră a demonstrat pe deplin progresele făcute de Biserica Ortodoxă Română în rolul ei socio-istoric: ea a evoluat după căderea comunismului spre construirea și consolidarea unei poziții de partener al Statului Român, cât și al instituțiilor europene, refuzând să devină marginalizată înspre latura privată.

Așadar ideea de bază a lucrării noastre a fost axată pe evidențierea mai multor aspecte ale ortopraxiei, având ca punct de plecare conlucrarea între Stat și Biserica Ortodoxă Română, conlucrare necesară realizării unei misiuni eficiente în societate. Rând pe rând, am redat sintetic cele mai importante aspecte ale ortopraxiei Bisericii Ortodoxe în România după căderea regimului comunist. Prima secțiune descrie consolidarea poziției Bisericii Ortodoxe Române în prima parte a perioadei post-comuniste, bazată pe apariția unor serii de acte normative pentru legiferarea poziției acesteia în cadrul societății, în frunte cu Constituția României din anul

1991. A doua secțiune înfățișează prezența Bisericii în pe mijloacele mass-media: presă scrisă, tv, radio sau internet, iar cea de-a treia implicarea sa socială, prin prezența în armată, penitenciare, spitale, azile de bătrâni, centre sociale. În aceste ipostaze, se poate observa activitatea caritabilă și „dreapta făptuire” pe care o desfășoară (subiectul celei de-a patra secțiuni). A cincea secțiune găsește Biserica Ortodoxă ca un partener important al învățământului românesc, prin militarea introducerii învățământului religios în unitățile de învățământ public preuniversitar și dezvoltarea mai multor instituții de învățământ teologic universitar.

Cercetarea noastră pornește de la premiza că lucrarea mântuitoare este sinonimă cu „dreapta făptuire” (ortopraxie), deci cu slujirea și compasiunea. Convertirea lumii întregi nu este doar o activitate teoretică, ci și practică. Comuniunea desăvârșită cu Dumnezeu în Biserică – pe plan vertical – reclamă în mod absolut necesar comuniunea cu semenii – pe plan orizontal.

Lucrarea misionară a Bisericii posedă o valoare deplină, ea exercitându-se în două mari direcții: misiunea externă (*ad extra*), adică propovăduirea Evangheliei în

vederea convertirii popoarelor, și misunea internă (*ad intra*), prin care Biserica s-a preocupat de cei botezați, organizând viața internă, liturgică și socială a comunității creștine. Nici înainte de Decembrie 1989, nici după, Biserica Ortodoxă Română nu și-a trădat însă ființa și misiunea ei. În pofida tuturor provocărilor și neajunsurilor, ea a desfășurat deopotrivă o lucrare mărturisitoare și filantropică față de membrii ei, o veritabilă „liturghie după Liturghie” (Pr. Prof. Ion Bria). Desigur, în cea de-a doua perioadă, cadrele socio-istorice și culturale i-au dat posibilitatea Bisericii să-și împlinească misiunea într-un grad mult mai ridicat decât înainte.

Un aspect important al lucrării noastre (ilustrat în subcapitolul „Definirea termenilor. Raportul ortodoxie – ortopraxie – doxologie”) îl reprezintă definirea și punerea în relație a termenilor de bază. De exemplu, *ortodoxia* și *ortopraxia* apar ca fiind complementare, cu primatul credinței înaintea făptuirii. Mântuitorul Iisus Hristos se numește pe Sine *diakonos* („Cel ce slujește”): „Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească El” (Mt. 20, 28). El cere apostolilor să-i urmeze exemplul

în slujire: „Dacă cineva vrea să fie întâiul, să fie cel din urmă dintre toți și slujitor al tuturor”(Mc. 9, 35). De asemenea, Sfântul Apostol Pavel amintește diversitatea slujirilor complementare din Biserică: „felurite slujiri sunt, dar același Domn. Și lucrările sunt felurite, dar este același Dumnezeu, care lucrează toate în toți și fiecăruia se dă arătarea Duhului spre folos”(I Cor. 12, 5-7). Modele și simboluri pentru viața contemplativă și pentru cea activă au fost surorile lui Lazăr: Maria și Marta (Lc. 10, 38-42).

Ortopraxia este măsura iubirii aproapelui, după modelul lui Dumnezeu, Care Își iubește toate făpturile, dar arată și măsura credinței. Nu trebuie uitat că nu faptele în sine sunt meritorii. Dumnezeu nu cere omului doar fapte, ci și intenții generoase și bunăvoință; faptele omenești sunt apreciate de El în funcție de intenția și scopul omului.

Dreapta făptuire este în creștinism dovada drepte credințe, dar și aspectul practic al adorării lui Dumnezeu. Principiul patristic *ora et labora* trasează coordonatele existențiale ale vieții creștine: viața contemplativă și viața practică, care, la rândul lor

întregesc porunca rugăcinii neîncetate (I Tes. 5, 17). Alternarea rugăciunii (doxologiei) cu munca (ortopraxiei) a devenit regula vieții monastice și soluția îndumnezeirii omului. Ortopraxia este doxologia cu fapta, iar ortodoxia se argumentează prin ortopraxie, care este și expresia cea mai bună a dreptei făptuirii.

În primul capitol („Temeiurile doctrinare ale comuniunii divino-umane în inter-relaționarea slujirii sociale”) se arată că misiunea creștină își are temeiul profund în Dumnezeu Sfânta Treime, în iubirea Tatălui față de Fiul, în trimiterea Lui în lume de către Tatăl în Duhul Sfânt. În mod similar, omul intră în comuniune cu semenii săi, mărturisind viața și lucrarea Sfintei Treimi la nivelul creaturii. Cuvintele Liturghiei euharistice „Cu pace să ieșim!” se referă la misiunea Bisericii, cu izvorul în viața Sfintei Treimi. „Trimiterea” misiunii are drept corolar participarea la trimiterea Fiului și a Duhului Sfânt (In. 20,21-23 și 14,26). Ele sunt Persoanele dumnezeiești care revelează viața de comuniune a lui Dumnezeu.

Contribuția hotărâtoare a creștinismului constă așadar chiar în descoperirea persoanei și a nevoii integrării acesteia într-o comuniune de iubire. Chiar dacă

anumite principii creștine – cum ar fi Crucea, Învierea sau Treimea Însăși – pot să îi scandalizeze pe oamenii ce împărtășesc alte religii, totuși acestea edifică puterea tainică prin care învingem egoismul propriu și realizăm comuniunea de iubire. Sfinții Părinți leagă crearea omului, ca de altfel a întregului cosmos, de sfatul veșnic din sânul Sfintei Treimi. Sfatul divin arată că raportarea continuă la celălalt este un element constitutiv al faptului de a fi după chipul lui Dumnezeu și de asemenea factorul care asigură dinamismul spre asemănarea cu Dumnezeu. Nu se poate vorbi despre chipul lui Dumnezeu decât în ambianța comunitară a lui „noi”.

Caracterul iconic al ființei umane (subcapitolul „Persoana, ființă dialogică spre comuniune”), cel care îi oferă acestuia posibilitatea tinerii, a mișcării spre scopul pentru care a fost creat, se „întunecă” în om sau, în limbaj biblic, omul este îmbrăcat, prin milostivirea lui Dumnezeu, în „haine de piele” (Fac. 3, 21). Omul este persoană în momentul în care aplică lumii o perspectivă personalistă, atunci când ajunge la conștiința că natura este o invitație la dialog din partea lui Dumnezeu, o modalitate de comunicare a Sa omului. Semnul de

identificare al persoanei este intenționalitatea spre comuniune, pe când semnul distinctiv al existenței individualiste este ridicarea creației la statutul de realitate ultimă și de coborâre a omului la nivelul de simplu obiect, cu care nu se mai poate intra în raport de comuniune ci de posedare, care nu aduce un plus la nivel personal prin „a fi”, ci unul la nivel individual prin „a avea”.

Misiunea creștină posedă un caracter deopotrivă triadologic, hristologic și pnevmatologic. Temeiul divin, trinitar al misiunii este corelat cu cel divino-uman, hristologic, plecând de la premisa fundamentală creștină a unicității întrupării divine în Persoana istorică a Mântuitorului Iisus Hristos, a Fiului veșnic al lui Dumnezeu, pentru mântuirea omenirii.

Biserica, în calitatea ei de instituție divino-umană ce exprimă o realitate teandrică, nu se confundă cu societatea, dar nici nu se separă în mod total de aceasta. Fiind ea însăși o „societate religios-morală”, Biserica își duce existența și își desfășoară activitatea în societate. Mitropolitul Hierotheos Vlachos sublinia că Ortodoxia nu poate fi o filosofie sau o etică seacă, ci o

metodă de vindecare. De ce aceasta? Fiindcă grija față de cele ale lumii înseamnă, înainte de toate, grija milostivă față de toți cei aflați în nevoi și suferință, indiferent de gen, vârstă, neam etc. Urmând exemplul cuvintelor Mântuitorului din pilda „samarineanului milostiv”, preotul nu „dă bilete” pentru ca omul să intre în rai, ci îl tămăduiește, astfel încât Dumnezeu să se facă pentru el lumină, iar nu iad și înstrăinare. Drept urmare, trebuie să privim Ortodoxia ca pe un tratament și o știință a vindecării, fiindcă Biserica este un spital care primește pe toți oamenii și le tămăduiește bolile duhovnicești.

Ortopraxia este indisolubil legată de misiunea Bisericii în sens larg, care reclamă următoarele aspecte: 1) predicarea Evangheliei; 2) stabilirea de „Biserici locale”; 3) încorporarea în Hristos (nu înțelesă ca „fugă mistică din lume”, ci ca punctul de plecare al unei participări active la lucrarea lui Dumnezeu).

Prelungirea Tainei lui Hristos (subcapitolul „Desăvârșirea omului în Hristos prin dialogul viu și veșnic cu Hristos”), întemeiată pe baza tuturor actelor Întrupării, începând de la Bunavestire și până la Înălțare, în comunitatea eclezială face ca Biserica însăși să fie o

taină, un sacrament. Părintele Stăniloae subliniase deja legătura fondatoare între Jertfa Mântuitorului și actualizarea ei de Biserică în Sfânta Euharistie.

Un alt concept care domină teologia ortodoxă de astăzi, cel de „Liturghie după Liturghie”. Această expresie este legată mai ales de numele teologului roman Pr. Prof. Dr. Ion Bria. Pentru el este relevantă viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur despre mai multe căi de mântuire pe care le practică creștinii – în virtutea preoției lor universale primită prin Tainele de inițiere (Botez, Mirungere, Euharistie). Prima este *Liturghia interioară*, individuală, care relevă pe omul devenit „templu al Duhului Sfânt” și care unifică aspectele multiple ale vieții creștine: credință, fapte, virtuți. A doua este *Liturghia euharistică*, săvârșită de ierarhia consacrată și concelebrată împreună cu adunarea parohială și cea de a treia este „*Liturghia fratelui*”, o Liturghie umană determinată de prezența reală a lui Iisus Hristos în mijlocul tuturor, bărbați și femei, care zac în condiții de viață insuportabile – în săraci, suferinzi, orfani, văduve, exploatați, în cei ce nu au adăpost, mâncare și mângâiere.

Într-un subcapitol dedicat complementarității dintre peroția sacramentală și cea universală („Preoți și laici, coresponsabili în dreapta făptuire”), am arătat că fiecare mirean trebuie să fie un concelebrant, un martor al misiunii preoțești. De la el se așteaptă următoarele: 1) o participare vitală și vie la Sfânta Liturghie, 2) mărturisirea personală a credinței și 3) angajarea creștină în viața cetățenească, educativă, culturală și intelectuală a propriei națiuni și societăți.

Misiunii Bisericii este una comună, de aceea creștinii – indiferent de locul, poziția lor în Biserică (arhierei, preoți, diaconi, monahi sau simplii laici) – trebuie să lucreze spre întrajutorarea celor aflați în lipsuri, nevoi și suferințe. Ei se cuvine să-i aibă ca model pe sfinți. Părintele Stăniloae promovează o „teologie a grijii” (Sorin Dumitrescu) în care se pune un mare accent pe responsabilitatea umană. Suprema înțelepciune constă în suportarea greutăților și suferințelor, dar mai ales în înțelegerea sensului lor adânc: în primul rând ele ne îndeamnă să transcedem toate darurile primite, iar în al doilea rând să ne întărim sufletește prin realizarea unei solidarități universale. Refuzarea rolului de partener

responsabil în dialogul legăturii cu Dumnezeu coincide cu decăderea din realitate într-o pseudo-realitate a umbrelor, unde se întâlnește o altă cruce, dar aceasta este o cruce falsă, o cruce fără de speranță.

Privită în funcția ei socială, iubirea creștină nu poate fi o stare de contemplație, o frumusețe tainică, în stare să țină pe om în mod static în relație cu Dumnezeu sau chiar cu semenii săi. Între ființa omului și modul ei de manifestare trebuie să fie o continuitate morală (subcapitolul „Ontologia virtuților sau ridicarea existenței la nivelul exigențelor evanghelice”). Iubirea creștină autentică nu poate fi concepută numai ca o simplă reacție afectivă față de suferințele semenului, nici nu se poate rezuma la intenție, manifestată sau nu în extern, vizând ajutorarea acestuia, ci ea trebuie să fie transpusă în mod necondiționat în fapte. Iubirea creștină este fără îndoială activitate de samarinean (Lc 10, 34-35), deci ea este lucrare, acțiune în favoarea aproapelui. Caracterul activ al iubirii creștine se prezintă sub îndoit aspect: subiectiv și obiectiv. Sub aspect subiectiv, iubirea este activă, deoarece ea pătrunde în intimitatea sufletului creștinului, îl înnoiește, îl transformă și îl înobilează

prin duhul ei viu, iar sub aspect obiectiv, ea se manifestă totdeauna prin faptele iubirii față de aproapele.

Capitolul al doilea l-am dedicat cercetării izvoarelor precreștine și biblice ale termenilor fundamentali ai lucrării: „Ortopraxia – aspecte biblice și istorice”. La fel cum venirea lui Mesia a fost însă prevestită în lumea antică și în cea iudaică, tot așa regăsim aspecte ale ortopraxiei și înainte de apariția creștinismului. Acest fapt nu trebuie să ne mire: Dumnezeu-Creatorul este Tatăl tuturor oamenilor, iar iubirea a fost prezentă încă de la început ca liant între Dumnezeu și oameni. Relația dintre ortodoxie, ortopraxie și doxologie poate fi urmărită în Sfânta Scriptură și, fragmentar, în lumea păgână. Rugăciunea, fidelitatea față de credința monoteistă și faptele dreptății s-au împletit de la începutul lumii în biografiile oamenilor dreți și sfinți. Darurile Duhului Sfânt, enumerate în cartea profetului Isaia (11, 2-4), rodesc în „facerea de bine”, insuflată de același Duh, în Noul Testament: „Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința” (Gal. 5, 22). Ortopraxia și-a găsit forme de expresie și la popoarele

necreștine, ca reflectare a solidarității umane, limitate la un singur neam, a omeniei și a obligațiilor impuse de religiile păgâne.

Adorarea lui Dumnezeu se poate manifesta prin faptele bune îndreptate către aproapele, chiar dacă acesta era considerat numai evreul. În Vechiul Testament au prioritate faptele lui Dumnezeu, făcute pentru oameni. Ele sunt argumente pentru doxologia datorată lui Dumnezeu: „Bun lucru este a binecuvânta pe Dumnezeu, a preînălța numele Lui și a vesti, slăvind faptele lui Dumnezeu! Și voi să nu vă leneviți a-L preaslăvi”(Tobit 12, 6).

În Noul Testament vedem cum certitudinea creștinilor are la bază revelația și credința lui Iisus Hristos – El Însuși credincios, adică fidel revelației Tatălui. Chiar atunci când a făcut minuni și semne extraordinare, Hristos a cerut credință fără rezerve; El îndeamnă nu atât la a urma Legea, cât la schimbarea vieții (metanoia), iar această transformare este cu puțință numai prin credința pe care de altfel o are și El (și, în consecință, cel care crede cu credința Lui, devine fratele Său). Filiația creștinului se descoperă ca lumină prin

faptele săvârșite, așa cum ființa lui Dumnezeu se descoperă prin lucrările (energiile) Lui: „Dar cel care lucrează adevărul vine la Lumină, ca să se arate faptele lui, că în Dumnezeu sunt săvârșite” (In. 3, 21).

Porunca morală a Noului Testament, rezumată în iubirea lui Dumnezeu și a aproapelui în egală măsură, se înrădăcește în porunca morală a Vechiului Testament pe care o duce la perfecțiune. Modelul dual primordial este jertfa fiilor lui Adam: „Nu precum Cain, care era de la cel viclean și a ucis pe fratele său. Și pentru care pricină l-a ucis? Fiindcă faptele lui erau rele, iar ale fratelui său erau drepte”(I In. 3, 12). Distincția morală nu mai este făcută după o regulă rigidă, legală, ci de conștiința personală. Ipocrizia poate anula „buna faptuire”, după cum sinceritatea gestului poate da valoare oricărui gest: „Luați aminte ca faptele dreptății voastre să nu le faceți înaintea oamenilor ca să fiți văzuți de ei; altfel nu veți avea plată de la Tatăl vostru Cel din ceruri” (Mt. 6, 1).

Un aspect important al ortopraxiei îl reprezintă aportul adus la misiunea Bisericii în lume. De la

Cincizecime, când Biserica a devenit comunitate văzută a păcătoșilor care se mântuiesc, creștinii s-au impus prin forța exemplului. Proclamarea Evangheliei era argumentată prin predica faptelor bune. În mod paradoxal, noi nu ne mântuim prin faptele bune, dar nu ne mântuim nici fără faptele bune. Propovăduirea Evangheliei reprezintă un aspect fundamental al slujirii – în Noul Testament „diaconia” nefiind despărțită de „slujirea cuvântului” și de doxologie. Putem afirma că activitatea de diaconie a Bisericii, încă de la început, nu a fost altceva decât continuarea lucrării ortopractice a Mântuitorului. Prin întruparea și slujirea Domnului nostru Iisus Hristos, atât prin cuvânt, cât și prin faptă, s-au pus bazele ortopraxiei creștine.

În subcapitolul închinat ortopraxiei în Biserica primară și în Imperiul Bizantin („Ortopraxia în Biserica veche și în Bizanț”) am abordat aspecte istorice ale dezvoltării și iradierii cultural-religioase ale modelului de ortopraxie bizantin. De la începutul lucrării sale, Biserica, prin Apostoli împreună cu ucenicii lor, prin prooroci și evangheliști, prin presbiteri și diaconi și prin toată obștea de creștini, a purtat de grijă și s-a implicat în

asigurarea pâinii cea de toate zilele a oamenilor săraci. Totodată, Biserica veche și-a îndeplinit îndatoririle atât față de credincioșii săi cât și față de străini. Vom enumera principalele instituții de asistență socială a Bisericii vechi. Într-o ordine aleatorie, acestea au fost gherontocomiile (azilele de bătrâni), ghicrocomiile (azilele pentru văduve), brefotrofiile (leagăne pentru copii mici părăsiți sau găsiți), nasocomiile (spitale), orfanotrofiile (orfelinate), partenocomiile (case de adăpost pentru fecioare), xenodohiile (case de oaspeți pentru primirea străinilor), ptohiile (azilele pentru săraci).

Asistența socială văzută ca ortopraxie, ca un element al civilizației bizantine, descrie iubirea omului pentru toți cei din apropierea lui, nu numai pentru rudele și prietenii săi. Concepția greacă pentru asistență socială și ortopraxie a fost adoptată de către comunitatea creștină timpurie, care a crescut la maturitate în mediul intelectual și social elenistic. Încă de la Constantin cel Mare, Biserica a asumat funcțiile unei agenții de asistență socială, făcând multe acte de binefacere pentru grupuri de persoane aflate în nevoie.

Din secolul al VII-lea până în secolul al XII-lea, Biserica a fost printre cele mai bogate instituții din Imperiul Bizantin. Împărații i-au oferit protecție și alte tipuri de asistență materială. În plus față de sprijinul imperial, au existat numeroși membrii pioși ai Bisericii care au făcut donații mari, sub formă de bani, aur, argint sau terenuri, iar mare parte din aceste bunuri au fost folosite în scopuri de asistență socială și pentru schimbarea morală a indivizilor care au beneficiat de ajutoare, în scopul transformării radicale a vieții morale a societății, cu potențial de reînnoire a întregului stat. În activitatea socială a Bisericii bizantine apare în scrierile timpurilor și ordinul diaconeselor, cunoscut și sub numele de ordinul diaconițelor. Acestea, alături de văduve și fecioare, erau amintite încă din vremea Apostolilor. Un factor important în ceea ce privește activitatea caritabilă de asistență socială raportată la partea financiară, era format, aflăm din scrieri, din colecte. Dovezile aflate în bisericile din secolul al III-lea relevă faptul că episcopul avea încă de atunci dreptul și obligația de a deține și controla o colectă specială, în

scopul susținerii materiale a operelor de milostenie a Bisericii.

Al doilea element al asistenței sociale în Biserica veche și în Bizanț a fost constituit de instituțiile care avea ca obiect de activitate caritatea. Aceasta a fost instituționalizată devreme în Biserica veche, unde instituția bisericească, statul și binefăcătorii privați au stabilit numeroase instituții caritabile. De asemenea, Biserica a promulgat canoane speciale pentru ridicarea de spitale, aziluri, case pentru săraci și unități similare, organizând și administrarea lor.

Bizantinii, sub influența Bisericii, au acordat o importanță deosebită bolnavilor de lepră, pe care i-au îngrijit, conform învățăturilor că omul este chipul lui Dumnezeu. Astfel, Vasile cel Mare considera că leproșii nu trebuie să fie înlăturați sau lăsați nesupravegheați din punct de vedere medical, dând un exemplu de îngrijire medicală prin faptul că îi ungea cu propriile sale mâini. Ioan Gură de Aur a făcut apeluri repetate la oamenii bogați pentru ca aceștia să vină în ajutorul leproșilor, așa cum a făcut și Grigorie de Nyssa în predicile sale în numele și pentru oamenii săraci. Pentru bizantini,

îngrijirea medicală a bolnavilor a fost o datorie sacră. Biserica Ortodoxă Română este moștenitoarea gândirii, practicii și valorilor spirituale ale civilizației bizantine. Există o legătură directă peste timp între spiritul și instituțiile filantropice ale Bisericii vechi, Bizanțului și Ortodoxiei românești. Biserica Ortodoxă Română, care stătea sub influența juridico-bisericească a Bizanțului, și-a organizat ortopraxia diaconală, așa cum era de așteptat, după modelul bizantin (Pr. Mihai Valică).

În capitolul al treilea al lucrării noastre („Activitatea socială și ortopraxia în România”) am arătat că, înaintea constituirii statului român modern, ortopraxia era organizată în jurul bisericilor și mănăstirilor. Alături de proprietățile bisericesti, donațiile boierilor și ale clasei burgheziei asigurau susținerea materială a așezămintelor sociale. Era vorba de bolnițe, azile, ospicii, orfeline, instituții de adăpostire și îngrijire a bolnavilor, străinilor, orfanilor. În mod spontan, oamenii aflați în suferință sau în lipsuri se adunau pe lângă bisericile și mănăstirile care aveau moaște sau icoane făcătoare de minuni. Ortopraxia

mănăstirească era sprijinită prin donațiile domnitorilor sau boierilor.

Activitatea ortopractică-diaconală în timpul perioadei comuniste (subcapitolul „Biserica Ortodoxă Română în timpul perioadei comuniste: prigoană și supraviețuire”) a devenit o latură a martirajului pentru credință. Condițiile legislative și materiale, prigoana religioasă și teroarea ideologică au transformat o activitate firească, nedespărțită de misiunea Bisericii în lume, într-un act de curaj, săvârșit în condiții extreme. România sub regimul comunist a fost asemănată cu „o insulă a Arhipelagului Gulag”, iar în lucrarea noastră ne-am oprit la astfel două centre de detenție, Aiud și Gherla. Activitatea socială a Bisericii Ortodoxe Române a fost organizată în jurul a două concepții teoretice: „apostolatul social” al Patriarhului Justinian și „Biserica slujitoare” a Mitropolitului Antonie Plămădeală.

Sfânta Evanghelie rămâne singurul reper pentru responsabilitatea socială. Biserica trebuie să protejeze demnitatea fiecărui om și să fie o prezență reală în viața cotidiană. Biserica nu are rolul de a se opune vieții politice. Dimpotrivă, creștinii au obligația de a participa

la viața publică. Sensul moral al existenței statului constă în autoritatea de a susține binele. Sensul moral al raportului Bisericii cu statul este de a separa treburile Bisericii de ale statului și de a-i oferi acestuia supunerea cuvenită. Limitele ascultării față de stat sunt trasate în Revelația scrisă, în Sfânta Scriptură: „Iar Petru și apostolii, răspunzând, au zis: Trebuie să ascultăm pe Dumnezeu mai mult decât pe oameni” (FAp. 5, 29). Atunci când activitatea ortopractică Bisericii este oprită sau împiedicată de stat, Biserica trebuie să aibă tăria de a o continua cu mijloacele proprii.

După căderea regimului comunist (subcapitolul „Dreapta făptuire a Bisericii Ortodoxe Române în societatea românească de după 1990”) reprezentanții Bisericii au început dezvoltarea unui sistem de asistență socială și ortopractică la nivel național. A fost reinstaurată asistența religioasă în spitale, azile, orfelinate și au loc acțiuni caritabile asupra persoanelor individuale. Prezența Bisericii ortodoxe în instituțiile publice din România (armată, penitenciare și centre de ocrotire pentru copii) urmează o logică religioasă care presupune că omul are nevoie de asistență religioasă în toate

momentele vieții sale, că Biserica desfășoară o dimensiune ortopractică (expresie a rolului ei terapeutic), că Biserica se află permanent în misiune de evanghelizare (statul fiind doar mijlocul sau colaboratorul pentru împlinirea operei mântuitoare), că există o solicitare a prezenței Bisericii (prin simboluri, simfonia stat-Biserică, prin importanța socială etc.) din partea instituțiilor statului pentru asistența religioasă-filantropică.

Relația dintre Biserică și sistemele public și privat de învățământ din România (subcapitolul „Biserica Ortodoxă Română și învățământul românesc”) se bazează pe toleranță, respect reciproc, conlucrare și completare. Biserica ajută la formularea scopului general al educației, prin trecerea dincolo de limitele pur pământești și introducerea valorilor morale supreme, religioase în viziunea pe termen mediu și lung a învățământului laic. Educația religioasă în școlile publice contribuie la formarea caracterului moral al tinerilor (prin schimbarea pozitivă a gândirii, exersarea discernământului moral, a deosebirii duhurilor, la nivelul informării biblice și religioase, la formarea deprinderilor religioase personale

și comunitare, la închegarea conștiinței Bisericii și a neamului etc.). Biserica a respectat întotdeauna educația seculară. Totuși, ea nu se poate substitui pedagogiei din Revelație, nici nu poate sta pe picior de egalitate cu ea, nefiind suficientă omului pentru viață și mântuire.

Misiunea ortopraxiei, a slujirii omului hristic se desfășoară între spațiul liturgic al Bisericii și slujirea liturgică a oamenilor. Ortopraxia diaconală este slujire concretă a omului hristic deoarece „jugul” lui Hristos nu devine o povară ci îl face mai ușor pe cel care îl poartă. Taina este una a *synergiei* a „împreună lucrării”, a colaborării dintre om și Dumnezeu. La jugul slujirii aproapelei nu stă omul singur, ci este împreună-înjugat cu Iisus Hristos.

Într-un subcapitol final („Raportul Biserica – Stat în România post-comunistă”) au fost amintite și câteva dileme și provocări la care Biserica Ortodoxă Română trebuie să răspundă. Ele vizează, în primul rând, implicarea fenomenului politic în viața religioasă, încercarea acestuia de a pătrunde în structurile bisericești, formele actuale ale relațiilor dintre Biserică și Stat, precum și câteva proiecte de interes general la care

instituția ortodoxă de cult este parte, în scopul unei mai bune ancorări a poziției sale în societate. Este de observat de-a lungul întregii perioade post-comuniste angajarea Bisericii în viața societății – însoțind omul în multe din ipostazele vieții acestuia în societate – , în special în vederea recunoașterii drepturilor sale ca Biserică majoritară. După anul 1989 au existat mai multe modele de relație între ierarhia bisericească și Stat, dar cel care a dat cele mai multe roade a fost modelul cvasipluralist controlat, caracterizat în primul rând printr-o autonomie a Bisericii, sub auspiciile unor alocări de fonduri și ale unor dialoguri de pe poziții, în anumite momente, de egalitate.

În al doilea rând, relația dintre Biserica Ortodoxă Română și Stat rămâne, în opinia noastră, „deschisă” și se află într-o perioadă de căutări a celei ideale, ceea ce se reflectă și în modul în care Biserica găsește de cuviință să-și desfășoare misiunea în societate. De ce acest fapt? Pentru că în pofida unei legislații care atestă clar separarea puterilor în Stat, nu de puține ori presiunile exercitate de factorul politic asupra clerului ortodox (indiferent de rang) duce la anumite poziții

inacceptabile din punct de vedere etic. Astfel, deși în general pretențiile Bisericii Ortodoxe Române sunt legitime, sunt și anumite voci care au subliniat că statul nu trebuie să privilegieze cultul ortodox în detrimentul altor culte. Din partea Bisericii se cere o mai clară poziție privind raportul clericilor cu sfera politică; chiar dacă anumite canoane bisericești au fost interpretate în sensul unei interziceri a implicării membrilor clerului în politică, totuși în preajma alegerilor electorale actorii politici nu uită marea influență de care se bucură Biserica asupra unei mari mase de alegători (și de aici căutarea câștigării bunăvoinței clerului).

În ceea ce privește ortopraxia (subcapitolul „Prezența Bisericii Ortodoxe Române în structurile armatei, în penitenciare și în centre de ocrotire pentru copii”), Biserica Ortodoxă Română a făcut pași importanți pentru transmiterea mesajului Evangheliei și ale valorilor creștine în societate, mai ales față de categoriile aflate în nevoi: copii, bătrâni, cei aflați în spitale și închisori etc. Această activitate misionară, desfășurată pe mai multe paliere, s-a intensificat și mai mult în ultima perioadă. În mare măsură sunt îndeplinite

obiectivele asistenței sociale în Biserica Ortodoxă Română , care sunt următoarele: 1) Asigurarea unui minim de îngrijire, în instituții de asistență socială bătrânilor (pensionari și nepensionari), invalizilor și bolnavilor cronici (somatici sau neuropsihici); 2) Acordarea unui ajutor bănesc sau în natură , după caz, persoanelor incapabile de muncă, fără venituri proprii și susținători legali; 3) Îngrijirea în instituții de ocrotire sau în familii substitutive, după caz, a minorilor aflați în situații deosebite prevăzute de lege.

Capitolul al patrulea este dedicat ilustrării ortopraxiei românești în contextul lumii contemporane: „Misiunea și lucrarea Sfântului Duh în slujirea concretă a omului hristic”. Secularizarea este înțeleasă de Biserică drept spirit al lumii fără Dumnezeu. Crizele economice mondiale sunt expresii ale crizelor spirituale ale omenirii. Statul nu poate oferi suficientă motivație pentru aspirațiile vieții. Biserica, în schimb, are rol tămăduitor și educațiv. Ea este „viață din belșug” (In. 10, 10) și „o alternativă concretă și sigură pentru bunăstarea pamântească, mântuirea lumii și a omului prin Iisus Hristos”. Biserica Ortodoxă recunoaște statului secular

caracterul provizoriu, potrivit cu lucrarea temporară, confirmându-i statutul de „proiect al organizării societății umane”. Nu Biserica se află în criză, ci statul secular, datorită individualismului, lăcomiei instituționalizate și nedreptății sociale. În aceste condiții, Biserica nu se opune și nu dorește anularea puterii seculare, ci luptă cu mijloacele spirituale care îi sunt specifice pentru ameliorarea și umanizarea sistemului politic și administrativ (subcapitolul „ Filantropia (ortopraxia) diaconală în contextul secularizării”).

Biserica Ortodoxă, în ansamblul ei, a păstrat ca principii ale slujirii diaconal-filantropice viața spirituală, transparența Sfintei Treimi, ca model, izvor și scop al vieții Bisericii, primatul absolut al persoanei asupra ființei abstracte (individul), legătura ortopraxiei cu liturgicul (cu posturile și rugăciunile) și adăparea permanentă din Liturghia Euharistică, a cărei prelungire se face ortopraxia diaconală.

În ortopraxia socială găsim reflectate toate principiile credinței creștine, definită de la început de Sfinții Părinți ca „filozofie practică”. În Biserica primară existau două paradigme ale spiritualității: comunitatea

euharistică și viața ei socială. Teologia socială a Bisericii vechi se regăsea în patru tipologii spirituale: *modelul radical-eschatologic* (de tipul renunțării la lume și al urmării lui Hristos), *modelul euharistic-diaconal* (luceanic, cu tipologia împreună-trăirii și slujirii aproapelui), *modelul casnic-sponsal* (paulin, cu referire la tipologia nunții și familiei) și modelul de *ecclesia casnică* (care își sumă responsabilitatea trecerii spre Biserica mare, comunitatea). Sfânta Liturghie rămâne singurul izvor al eticii sociale ortodoxe și expresia ei concretă (subcapitolul „Slujirea socială în sensul de expresie spirituală creștină”). Adevărata liturghie este a slujirii aproapelui în lume. Liturghia aproapelui nu poate precede decât din Sfânta Liturghie Euharistică.

Misiunea Bisericii în ceea ce privește parteneriatul social și perspectivele diaconale ale slujirii hristice sunt abordate în subcapitolul „Concluzii și perspective în parteneriatul social și învățătura filantropică hristică (ortopraxia hristică)”. Aici ele sunt privite ca o revenire la sensul spiritual al Evangheliei, la evitarea coborârii mesajului de iubire creștină în instrumentalul social și la reconsiderarea rădăcinilor

duhovnicești ale ortopraxiei. Păstrarea sensului hristic al ortopraxiei va constitui provocarea viitoare a Bisericii. Părinții și scriitorii bisericești au fundamentat și practicat ortopraxia pe următoarele două principii: a. oamenii sunt frați, egali și creați de același Dumnezeu; b. bogăția și bunurile materiale capătă valoare, atunci când sunt folosite pentru sprijinul oferit aproapelui, realizat prin milostenie. Astfel, Biserica trebuie să-și întărească autonomia în slujirea ortopractică-diaconală, pe baza propriului capital uman și cu ajutorul propriilor mijloace materiale. În viitor, Biserica va fi chemată să soluționeze problemele și crizele sociale, personale și comunitare ale omenirii.

Ultimul capitol al lucrării („Perspectivele ortopraxiei diaconale (filantpiei diaconale) în Biserica Ortodoxă Română”) se ocupă cu prezentarea concretă a unor provocări actuale la adresa ortopraxiei creștine instituționalizate și a familiei creștine, precum și cu prezentarea câtorva soluții psiho-terapeutice și spirituale propuse de Biserică. În privința perspectivelor ortopraxiei diaconale (ortopraxiei diaconale) în Biserica Ortodoxă Română, putem observa, pe de o parte, continuitatea

diaconiei cuvântului. Celebrarea Liturghiei euharistice, a Tainelor, rugăciunile ocazionale, imnele Bisericii, icoanele, gesturile liturgice, proclamarea Evangheliei și predica sunt mijloacele practice comune ale Bisericii pentru alinarea suferințelor umane (subcapitolul „Slujirea eclesială între frământări și împliniri în parohie, protopopiat și ONG-urile aflate sub patronajul Bisericii Ortodoxe Române”). De aici pornesc celelalte aspecte ale slujirii ortopractice, care țin de doctrina Bisericii: un document unic care să reflecte doctrina socială a Bisericii, principiul adaptării la validitatea teritorială și națională a documentului doctrinar social pentru Biserica Ortodoxă Română, reglementarea relației Biserică-stat pe învățătura Mântuitorului, o orientare a angajamentului social al laicilor din Biserică și scopul final al doctrinei sociale, mântuirea oamenilor și înnoirea lumii. Pe de altă parte, din perspectiva colaborării dintre parohii, protopopiate și ONG-urile patronate de Biserică, putem constata că peste 500 de proiecte, legate de ocrotirea copiilor, cămine de bătrâni, cantine sociale, policlinici „pro bono”, școli speciale pentru copiii cu istoric social problematic sunt aflate în curs de

acreditare, iar altele deja în funcțiune. Biserica Ortodoxă Română s-a angajat din punct de vedere social, fără să se lase influențată de limitele înguste ale legilor civile sau de interesela clasei politice.

Preotul se află permanent între obligația de a sluji comunitatea și de a-L adora pe Dumnezeu (subcapitolul „ Preotul în înțelesul de păstrător și coordonator al exigențelor misiunii creștine”). Realizările ortopraxiei sale reprezintă măsura doxologiei datorate lui Dumnezeu, prin slujirea sacramentală. Activitatea socială a preotului se face remarcată în parohia pe care o administrează și o păstorește. Prezența sa evidentă în instituțiile și așezămintele sociale aflate în sfera de influență a parohiei sale sunt componenta inițială a implicării sale ulterioare, din postura de organizator și susținător al ortopraxiei misionare. Asemenea unui meșteșug, înglobat în vocația personală ca chemare de la Dumnezeu, ortopraxia se poate învăța. Sf. Ioan Gură de Aur arăta că „filantropia și diaconia creștină este o artă dumnezeiască care, ca și celelalte arte și științe, trebuie învățată”, iar Maestrul este Dumnezeu.

În subcapitolul „Elemente de psiho-terapie ortodoxă aplicată în cadrul familiei creștine” am arătat că, atât pentru preot, cât și pentru creștinii căsătoriți sau care locuiesc încă cu părinții, familia trebuie să constituie fundamentul principal al Bisericii Universale, care se constituie ca o mică biserică de acasă. Puterea vindecătoare a Bisericii se împărtășește concret prin biserica mică a familiei. De aceea, păstrarea sfințeniei familiei este legată de sfințenia Bisericii. Chiar dacă terapia psihologică a pus la dispoziție o serie de instrumente terapeutice, ele nu pot compensa atât mijloacele duhovnicești, cât și puterea harului divin care le însoțește. Elementele psihoterapiei aplicate familiei sunt cuprinse deja în sfera mai largă a pastorației duhovnicești. Distincțiile care apar sunt de natură terminologică și au darul de a sublinia și mai mult diferențele dintre idealurile moralei familiale creștine și realitatea morală contemporană.

Cea mai dureroasă rană a familiei creștine este avortul (subcapitolul „Pericolele familiei contemporane”). Foarte des se afirmă complexitatea și gravitatea acestui păcat, echivalent al uciderii (*Didahia*,

II,2 și *Epistola lui Barnaba* XIX,5). Avortul nu reprezintă doar o amenințare la adresa sănătății și integrității copilului și a mamei, ci o măcinare a fundamentului relațiilor familiale. Dependența (de orice fel) are consecințe grave pentru relațiile interumane, pentru sănătatea fizică și psihică. Alcoolul și tutunul, considerate droguri legale, sunt considerate mai periculoase pentru sănătate decât drogurile ilegale, iar grupurile sociale cele mai expuse la drogurile legale sunt: tinerii care abandonează școala devenind șomeri, copiii străzii, tinerii instituționalizați, familiile în situații de risc.

Un aspect aparte îl constituie dictatura biometrică, înțeleasă ca modalitate de control a statului asupra informațiilor personale cu scopul de a manipula și transforma persoane umană, creată după chipul lui Dumnezeu, într-un factor al societății de consum, altfel spus într-o „non-persoană”. Conceptul a devenit unul comun în literatura despre globalizare și se referă la o persoană care nu se comportă ca o persoană, nu interacționează cu ceilalți ca o persoană și, nu în ultimul rând, nu este tratată de ceilalți ca o persoană. Cu alte cuvinte „nimicul” devine „ceva” (prin atribuirea de

calități magice, cum ar fi produsele firmelor Mac Donalds, KFC și desenele animate), iar „ceva” devine „nimic” (taximetristul a cărui prezență este ignorată, peisajele pe lângă care trecem ca non-locuri, gesturile de afecțiune care devin non-gesturi sau ajutorul primit de la medic, asistent social, profesor, care devin non-servicii). Bioetica și etica socială au încercat să traseze direcțiile de interes în abordarea biometriei umane (biometria biologică: descifrarea genomului uman; biometria statistică: citirea și stocarea datelor și istoriei personale, fie ea medicală, școlară, profesională sau familială), precum și problemele morale ridicate de aceasta. Simbolurile imagistice la care ne vom referi se pot identifica din discuțiile publice (prezentate foarte de la modul extremist: uneori catastrofic, alteori lax) și dintre ele enumerăm: cifra 666, CIP-ul magnetic, stocarea datelor personale în servere, publicitatea, bazele de date ale băncilor, date personale din conturile de pe rețelele de socializare: Facebook, Twitter, LinkedIn, Ozone, Instagram etc., precum și la identificarea, stocarea, instrumentalizarea și distrugerea datelor personale

(carduri bancare, de sănătate, pașapoarte biometrice și coduri de bare personale).

Biserica oferă înainte de toate o atitudine terapeutică, detestând și condamnând păcatul, dar iubind pe omul păcătos. Refacerea relațiilor familiale constituie începutul recuperării din dependență și oferă un model ascendent al refacerii ulterioare a relației cu Dumnezeu. Aproapele reprezintă temelia vieții sufletești a creștinului. Psihoterapia științifică și religia conlucrează la vindecarea persoanei. Psihoterapia este intervenție psihologică care urmărește 1) optimizarea și dezvoltarea personală; 2) prevenția problemelor psihologice și promovarea sănătății și 3) tratamentul problemelor psihologice. Intervenția psihologică de tip psihoterapeutic are la bază cunoștințe generate prin cercetarea științifică ...În știință, 1) asignarea valorii de adevăr unor informații și/ sau 2) adevărul și justificarea credințelor – care transformă credințele în cunoaștere se bazează pe cercetare științifică. Cert este că familia creștină are datoria să nu ignore și să folosească cu discernământ atât metodele și practicile psihoterapiei, cât

și mijloacele duhovnicești păstrate și lucrătoare în Biserică.

Îndrumarea „turmei cuvântătoare” spre Împărăție (subcapitolul „Mijloace de pastorație pentru societatea românească contemporană”) nu presupune doar comunicarea de noțiuni biblice, teologice sau liturgice, ci, mai ales, edificarea unei înțelepciuni practice ancorate în eshaton. Scopul văzut al pastorației este ortopraxia. Experiența spirituală aplicabilă în practică primează asupra cunoașterii teoretice. Puterea de a trece de la cunoașterea teoretică la făptuire este rezultatul unor mijloace pastorale, cum ar fi: explicarea și participarea credincioșilor la Sfânta Liturghie și la Sfintele Taine, catehizarea, îndrumarea duhovnicească prin Taina Spovedaniei, exemplul de viață al preotului, inițierea și implicarea mirenilor în opere ortopractice și educative ale parohiei, rugăciunea și postul comune, meditația religioasă, educarea deprinderilor morale, cultivarea tradițiilor și obiceiurilor creștine (prin combaterea superstițiilor și a gândirii magice), cântarea bisericească de la cultul comun (concertele de pricesne) etc.

